

HARTA

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS 5
2. HARTA BEMUTATÁSA 8
3. ÖRÖKSÉGÜNK 13
 - Műemlékek 14
 - Helyi védett épületek 17
 - Kapubálványok 24
 - Napsugaras kapubejárók 24
 - Ipari, gazdasági emlékek 25
 - Köztéri szobrok, emlékek 27
 - Emléktáblák, emlékfák 29
 - Temető 31
 - Keresztek 32
4. ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK 34
 - Történeti településrész 36
 - Belterület 42
 - Nagykékes 51
 - Állampuszta 53
 - Külterület 58
 - Természeti szempontból meghatározó településrészek 61
5. ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ 68
 - Kerítések, kapuk 71
 - Kertek 74
 - Árokpartok 77
 - Tornácok 78
 - Ajtók, ablakok, tornácajtók 79
 - Homlokzatképzés 81
 - Részletek 83
6. MAI PÉLDÁK 84
7. UTCÁK, TEREK 88
8. HIRDETÉSEK, REKLÁMTÁBLÁK 91

H A R T A

*„Kis-Harta, igen csinos német-magyar község...A község maga lapályos
sík helyen, rendes négyszeg alakzattal épült. Széles egyenes főutcai
hosszan nyúlnak délnyugatról északkeletre, s kétoldalt fasorokkal
kiültetvék: a házsorokból hosszan lenyúló kertközök, szabályos
keresztuttszákkal szelvék.” (Galgóczy 1877)....*

*„A házak előtt szürke kis öregek kuporogtak kényelmetlen,
támlátlan padon, váltottak néhány szót, figyeltek, miránk,
hazakujtorgó kölykökre, egymásra, vagy önmagukra, nem tudom.”
(Lehoczki Károly: Este)*

BEVEZETÉS

Lakóhelyünk megszokott, egyéni arculata a közösség helyi identitásának alappillére, a jól ismert utcák, terek, helyszínek és részletek sokszor feltűnnek álmunkban, emlékezetünk, s így önazonosságunk fontos részei. Egyáltalán nem mindegy tehát, hogy ebből mit őrzünk meg, s adunk tovább a következő generációknak, mint ahogy az sem, mit teszünk hozzá a kapott örökséghez. Minden apró részletnek jelentősége lehet a "nagy egész" szempontjából, s ez komoly felelősséget ró az építés szereplőire

A település, s így a települési arculat ügye pedig elsősorban a helyi közösség ügye, amelynek jogos igénye, hogy közös örökségével, a falu arculatával, annak formálásával kapcsolatos elvárásait megfogalmazza egyes tagjai, a mindenkori építetők felé.

A Településképi Arculati Kézikönyv elsődleges feladata, hogy ezen elvárásokat rendszerezett, közérthető formában közvetítse használói számára. Cél, hogy a helyi környezetformálási hagyományok pozitív példáin keresztül ösztönözzön a tradíciók folytatására, megismerésére, de akár meghaladására is. Harta környezeti örökségének, település- és építéstörténetének bemutatásán, tanulságainak számbavételén keresztül jut el a környezetalakítással kapcsolatos elvárások, egyfajta építési "illemkódex" megfogalmazásáig. A történeti példák felvillantása a tendenciák megragadását, a még jelen lévő hagyományok érzékeltetését szolgálja, a Kézikönyv az értékek teljeskörű lajstromba vételére nem vállalkozhat. Viszont jellegénél fogva olyan számvetés, amely pillanatképet ad, hol tart a nagyközség építészete 2017-ben és rávilágít, melyek a továbblépés lehetőségei, sürgető feladatai.

A Kézikönyv nem direktíva, sokkal inkább segítség kíván lenni, a benne foglalt rajzos útmutató ajánlásaival demonstrálva a települési hagyományokba illeszkedő építés egy-egy lehetséges módját. Az itt szereplő ajánlások ezért nem kötelező érvényűek, ahogy egy "illemkódex" megsértésének sem jogi következményei vannak.

Szemléletformáló volta mellett ugyanakkor a Kézikönyv fontos "településrendezési eszköz", melynek törvényszabta "kötelessége" a helyi településképi rendelet szakmai megalapozása. E rendelet feladata kötelező érvénnyel szabályozni egyes, a településképi alakításában kiemelt szerepet játszó tényezőket (helyi értékvédelem, településképi illeszkedés, reklám, stb.), illetve meghatározni az Arculati Kézikönyv ajánlásai, elvárásai közül azokat, melyeket az Önkormányzat kiemelkedő jelentőségűnek ítél a településképi pozitív alakulásának szempontjából. Kézikönyv nem direktíva, sokkal inkább segítség kíván lenni, a benne foglalt rajzos Reményeink szerint Kézikönyvünk nem egy mereven lezárt, egyszeri vállalkozás, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés.

A Kézikönyv nem direktíva, sokkal inkább segítség kíván lenni, a benne foglalt rajzos Reményeink szerint Kézikönyvünk nem egy mereven lezárt, egyszeri vállalkozás, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés.

Ahogy a település története is továbbírásra vár, úgy jelen oldalak is egy, az utódok által folytatható, de akár át is írható folyamatos krónika első lapjai csupán. Ezért, ha újabb arra érdemes alkotás születik, az bekerülhet, sőt be is kell kerüljön majd a Kézikönyvbe, hogy ezáltal büszke lehessen rá építtetője, tervezője és kivitelezője, valamint a település egyaránt.

HARTA

Suhan a táj
az ablakon át nézem
vár az Otthon
bensőmben érzem.

Csökken a távolság
közeledem végre
hazaérek rögtön
a meleg napsütésbe.

A kanyar után feltűnik
a két templom tornya
s a víztározó gömbje,
melyet teste mint büszke
fejet hordja.

Néhány méter után
már látszik a tábla,
s a malom is bekúszik
a látóhatárba.

Magányos, mogorva órként
áll az útszélen
mégisincs szebb látvány
az egész környéken.

Már érzem, már tudom
végre itthon vagyok
örömtől részegülve
a levegőbe harapok.

A Fő utcán gurulva
torkomban a szívem,
itt a sarok, s jobbra
a Védgátsor pihen.

Üdvözölve bólogat
a meggyfák hosszú sora
szívdobogva várom,
mikor érek oda

A lejtőre fellépve
egy percre megállok,
köszöntöm a kaput, a házat
ezt a különleges világot.

Észre sem veszem,
repül az idő
az este közeleg
az árnyékom egyre nő.

Végül sötétbe bújik
a falu minden pontja
de a szabadság illatát
a szél tovább hordja.

A kert végében állva
felnézek az égre
a csillagokat látom
életre kélve.

A focipálya mellett
kanyarog az út
kanyargok én is
feledve minden bűt.

A híd a Kisdunán
átsegít a parthoz
a vízcsofogás súgja:
van hova tartozz!

Leérek a vízhez,
- milyen beteg szegény -
a fa mi benne állt,
már csak keret, szegély.

A csárdából halk moraj hallik
szél szárnyán szállva,
és újra boldog vagyok
itt a parton állva

Fényben vagy sötétben
éjjel vagy nappal,
nem számít csak lehessek
együtt a Hartaiakkal.

A hazám, az otthonom,
örömből, bajból
a békém, a vigaszom,
szeretlek, Harta!

Gelányi-H..Barta Edina (2001. 03.20.)

HARTA BEMUTATÁSA

Harta nagyközség településképi arculatának bemutatása csupán a település társadalmi viszonyainak, humán erőforrásainak, a település gazdaságának, gazdálkodásának, a település természeti és művi környezetének együttes megismerésével lehetséges.

A település Budapesttől 100 km-es távolságra Bács-Kiskun megyében, a Kalocsai kistérségben, a Solti-sík és a Kalocsai Sárköz kistájak határán terül el. A hozzá legközelebbre eső város Solt 12 km-re, Kalocsa 20 km-re délre, Kiskőrös 30 km-re délkeletre fekszik. A község az 51-es számú főúton közelíthető meg. Vízi úton, a Dunán az 1545 fkm-nél találjuk, ahol teherkikötő is található.

A nagyközség közigazgatási területe 12967,6 hektár, melyből szántóterület: 8016,7 hektár, rét: 14,0 hektár, legelő: 2676,8 hektár, szőlő: 88,8 hektár, kert 20,0 hektár, gyümölcsös: 78,2 hektár, nádas 218,8 hektár, erdő, fásított terület: 201,1 hektár, kivett: 1653,3 hektár.

A község lakóinak száma 3500 fő körüli, napjainkban sajnos csökkenő tendenciát mutat, a lakások száma 1642. A Dunához közeli területeken öntéstalajok, távolodva réttalajok, még keletebbre szikes talajok alakultak ki. Termékenységet gátló tényező az esetenkénti magas talajvizek, belvizek előfordulása, a kistérségben előforduló szikes, illetve láptalajok. A talajok termőképessége jó, a megye egyik legmagasabb aranykorona értékű területei itt találhatóak. A földrajzi elhelyezkedésből eredően a mezőgazdasági művelésbe vont területek nagy részén szántóföldi növénytermesztést folytatnak.

Az éghajlat mérsékelt kontinentális, mérsékelt száraz, mérsékelt forró nyarú. Az ország legnapfényesebb területeihez tartozik, a napfényes órák száma 2000 felett van. Az évenkénti hőmérsékletingadozás évről-évre erősödő, a lehullott csapadék átlagos mennyisége csökkenő. Az uralkodó szélirány északi, illetve nyugati.

Harta közigazgatási területéhez tartozik Nagykékes és Állampuszta. Az eltérő történeti múltú és fejlődésdinamikájú egységek arculatán visszatükröződnek a múlt nyomai.

Általában minden településre jellemző, hogy az ott élők nehezebben veszik észre, tudatosítják értékeiket, és erősítik ezzel önazonosságtudatukat, mint a kívülről jövők, akiknek fontos, hogy megfejtsek a hartaiak titkát, és sokszor rácsodálkoznak arra. Ilyen szemmel nézve ma is még sok minden megkülönbözteti a települést a környező falvaktól, s ennek meghatározója az a közösség, mely itt él.

A település számos, idegenforgalmi szempontból is jelentős értékkel bír.

A faluról készült összefoglalók a nemzetiségi hagyományokat, a festett bútort és népviseletet emelik ki, általában megemlítik a Duna-part és Miklapusztá vonzerejét. Speciális vonzerőkként a horgászatot és a vadászatot említik.

A település építészeti öröksége is jelentős, de eddig erre kevesebb figyelem irányult, ennek megismerésében, rendszerezésében is van jelentősége jelen kézikönyvnek.

Kéthalom egyik halmja a szentkirályi határrészen

Harta és környéke ősidők óta lakott helynek számít, amit az itt talált nagyszámú régészeti leletanyag is bizonyít. Sóderbányászás közben számos ősi csontlelet – őstulok-, szarvas- és mamutcsont – került elő a Dunából. Régészeti leletanyagok sokasága bizonyítja, hogy az erekkel, fokokkal, időszakos vízjárásokkal szabdaltnak, termékeny öntéstalajú árvízmentes hátaik, partok az emberi megtelepedésre kiválóan alkalmasak voltak. A környéken mintegy 7000 évvel ezelőtt telepedtek meg az első földművelők. A hartai határ sűrűn lakott volt a bronzkorban, annak is főleg középső szakaszában.

Terepbejárásokból több helyről ismerünk leleteket, urnasíros temetőket.

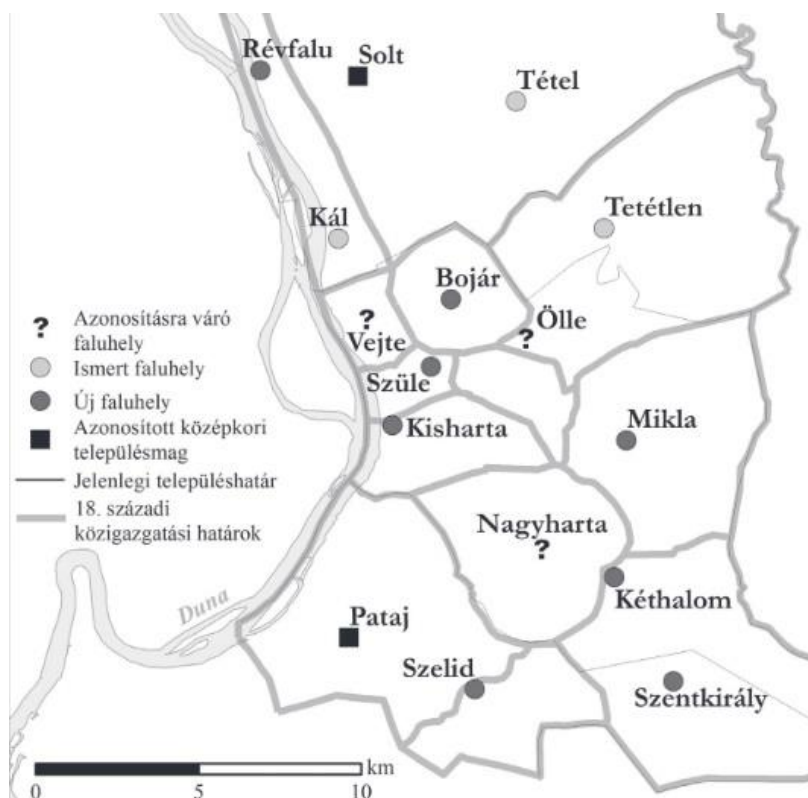
Az őskorból származik az a néhány halom is, mely a későbbi időkben határjelölő szerepet is betöltött.

A dunai Limes korában itt megtelepedő szarmaták gazdag emlékanyagot hagytak maguk után. Az alföldi nomád nép élénk kapcsolatban állt a Duna túlsó oldalán, Pannóniában és az elle-nerődőkben állomásozó rómaiakkal. Erre római pénzek, ékszerek (fibulák) és luxuskerámia (ún. terra sigillata) utalnak. Településük részletét Szülei Lyuk, Weierhivl, Gátórház lelőhelyekről ismerjük, temetőjük részlete a Külső Tuskóföld és Állampuszta-Baromfifeldolgozó lelőhelyen került elő. A tájház udvarán is látható néhány római kori faragott kő, melyeket későbbi korok falu- és templomépítéseinek használtak fel.

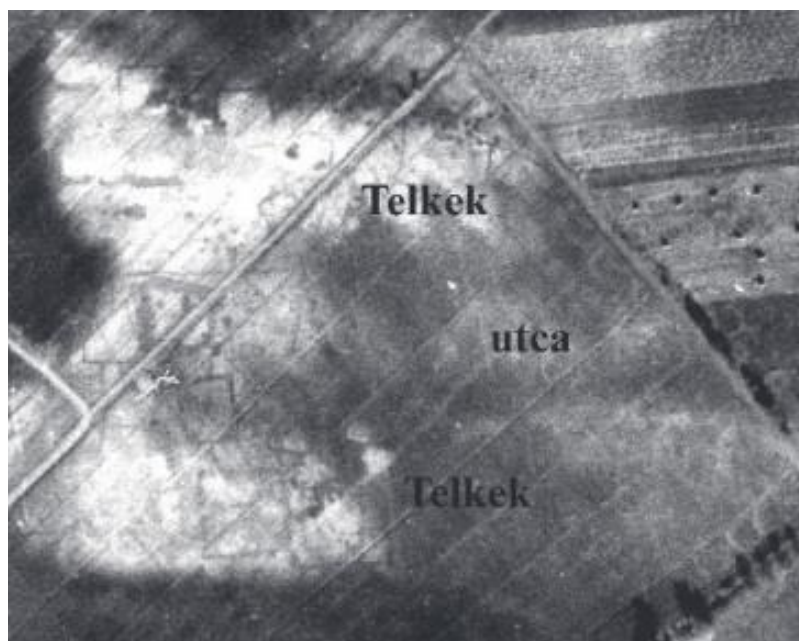
A Gyűjtemény része néhány római téglák is, melyek egyike bélyegzője alapján a 4. század elején, Maxentius császár idején készült.

A későbbi korokból is számos lelet került elő. Meg kell említeni a Freifelten feltárt avar települést és a régió egyik leggazdagabb honfoglalás-kori síregyüttesét.

Ruttkay Mihály térképe a Duna-menti síkvidékről. HU_MNL_OI_S_12_D14_No_0003

Középkori települések a mai Solt, Harta és Dunapataj közigazgatási területén

Szüle település légifotón Pányi István és Rosta Szabolcs kutatásai nyomán

Harta beépítésének kialakulását a középkortól követhetjük. Számos írásos adat utal a környék sűrű Árpád-kori és későközépkori településhálózatára. A mai településhatár idővel több középkori település határát olvasztotta magába. A település nevét az oklevelek 1187-ben említik először. Nevét 1193-ban Horta, 1289-ben Harta alakban írták. 1187-ben Eufrozina királyné (1146), II. Géza király neje Harta egy részét a székesfehérvári kereszteseknek adta, míg Harta másik része fehérvári várbirtok volt. A település a tatárjárás alatt lakatlanná vált, s a lakatlanná vált várföldet (a várjobbágyok, és Hartai(?) nemesek földje mellett) IV. László király, 1289-ben Vejtei Sebestyénnek adta, és határát leírta. Ekkortól adatolható Szüle és Ölle, mint nemesi birtokok létezése is. Hartáról a Madocsai rév vitt át a Dunántúlra. Az okiratok szerint már a középkorban létezett Kis- és Nagy-Harta. 1573-ban, a török időkben a székesfehérvári vár tartozéka. A török háborúk ezt a területet sem kerülték el, 1529-ben megindult török-rác harcok utáni időszakban vált pusztává Szüle, Ölle, Mikla és Tetétlen; míg Kéthalom, Vejte, Bojár, Kis- és Nagy-Harta még egy ideig fennállt, 1620-ig szerepelnek az adóösszeírásokban, de az 1690. évi összeírásban már ezek a települések is az elpusztult helységek között szerepelnek. Összefoglalva elmondható, hogy a mai belterület közelében, a Dunához közelebbi területeken fekvő Kisharta mellett léteztek a település határában a Dunától az óramutató járásával egyezően leírva: Vejte, Bojár, Szüle, Ölle, Mikla, Tetétlen, Nagyhart, Kéthalom, Szentkirály falvak, melyek egyben templomos helyek is lehettek. Kisebb települések nyomát a Gátórház, a Freifelt és a Weierhivl határrészekén is feltárták. Később a pusztásodott települések területét más falvak és nemesi családok is bírták, így voltak birtokosok a mai hartai határban a patajiak vagy a bölsceiek. Harta újkori története a török hódoltság után 1723-ban kezdődött, amikor Ráday Pál birtokára megérkeztek az első családok a Rajna-vidékről, Hessen-Pfalzból és Württembergből. A falukép egyes elemei ettől az időszaktól adatolhatók.

ÖRÖKSÉGÜNK

A német betelepülők földműveléshez jól értő, a kendertermesztésben és feldolgozásban járatos parasztok és kézművesek voltak.

A mai településkép a 18. század során kijelölt telekrendszerben kezdett fejlődni, sok tekintetben visszatükrözi azt. Valamennyi bevándorló zsellérként telepedhetett le Ráday Pál birtokán. Minden egyezsellér kapott 626 □ öl földet házhelyül (*hofstétl*), 800 D-ölet szántónak (*akrfelt*), 1050 D-ölet legelőül (*vötgang*), szőlő (*vingrtr*) alá mindenki annyit kapott, amennyit családjával megművelhetett. A mai Aran János és Templom utcán kijelölt háztelkek közelében csak kisebb kertek voltak: „ami kevés föld határunkban vagyon aztat Kukuriczival, Kenderrel, Babbal szoktuk bevetni...”.

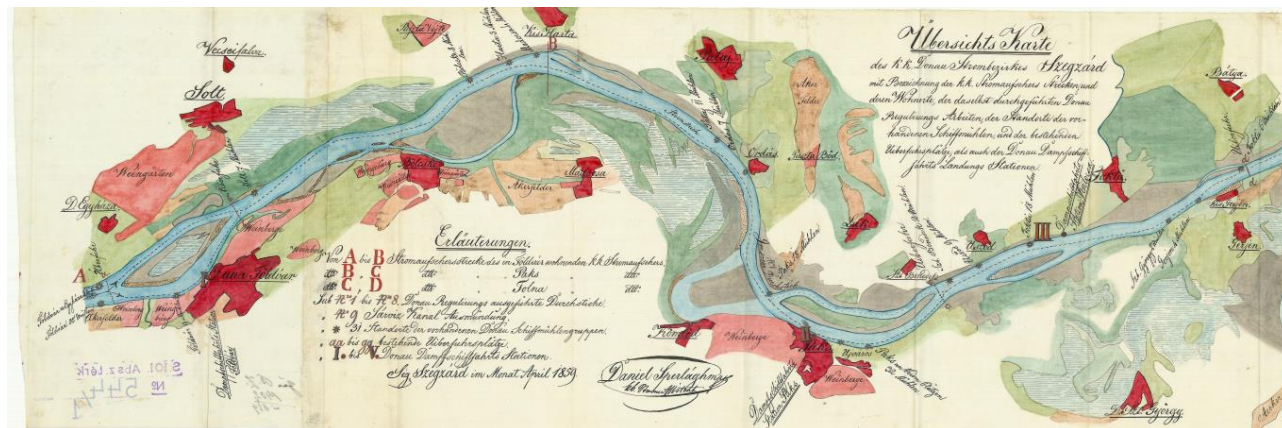
Az első katonai felmérés térképlapjain a 18. század 70-es éveiben kisebb házcsoportokat jelöltek Harta és Dunapataj határában, melyek általában középkori települések helyén épültek, pl. Bojár, Szüle, Ölle, Mikla, ezek az újkorban általában nemesi birtokok voltak. A kalocsai érseki birtok része Nagyhartá/Nagykékes és Szentkirály majorsága. Kijelenthető, hogy ettől az időszaktól adatolható a település határában lévő, ma már csak nyomokban fellelhető tanyavilág és kis- és Nagykékes majorsága.

Árvíz – tűzvész – megélhetés

A későbbi időkben azonban a Duna áradásai és 1-1 pusztító tűzvész végzett nagyobb pusztítást, mely után egész településrészeket kellett újraépíteni. 1768-ban például az árvíz végzett olyan pusztítást, mely során a hartaiak arról számoltak be, hogy „Dunának sok rendbéli áradása... Házainkat Marháinkat elronttya amint majd leghközelebb múlt héten 124. házunkat 70 darab Marhát, azon kívül sok sv. sertésseinket úgy házaink palássán lévő gabonáinkat, Marháinknak való takarmányunkat el emészttette, s őseink fölgyeit ell hordván, az szőlő tökéket ki mosta, Kukuritza és Kender fölgyeinknek harmad részit elöntötte, akiben az idén vetést nem tehetünk az víznek ott maradása miát.”

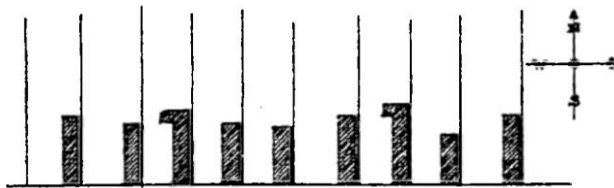
Nagyobb tűzvész volt 1824-ben és 1862-ben, ez utóbbi alkalomkor 183 ház, köztük a református templom (templomtető és a torony szerkezete) és a parókia is leégett az anyakönyvekkel és az iratokkal együtt, leégett továbbá az evangélikus egyház épületeinek egy része is. Pungur Béla református lelkész a tűz dátumát is feljegyezi: az újonnan kezdett anyakönyvek első lapjára hivatkozva: - „1862-dik évben augusztus 16-án a hátulsó utcában támadt tűz a nagy szárazság s keletkezett szél miatt a faluban tetemesen pusztítván”. Ez az esemény is oka annak, hogy a településen ma alig találunk 19. században épült házat. A település arculatát az itt kialakult gazdálkodási módok is nagyban befolyásolták.

1877-ben ezt jegyezte fel Galgóczy Károly: „A nép szorgalma azonban nemcsak az állattenyésztésre és földművelésre szorítkozik: hanem itt iparnak is szép fejlettsége van. Számos különféle kézműves lakja a községet: kovács, lakatos, kerékgyártó, kádár, festő, kalapos, csizmadia, cipész, szabó, stb. különösen sok a takács, esztergályos és asztalos: a Dunán számos hajómalom. – azután több gazdának ugyanott vontatós hajója is van, melyet helybéli hajóácsok szoktak építeni”.

MŰEMLÉKEK

Evangélikus templom

A mai település legrégebbi épülete. Korábbi imaházak helyén épült. A hartai evangélikus közösség 1788-ban kapott engedélyt a Tetétlenen birtokos Földváry családtól arra, hogy a birtokán lévő Árpád-kori templomrom kőanyagát felhasználja egy szilárd templom építéséhez. A klasszicizáló késő-barokk stílusú evangélikus templom 1791-98 között épült adományokból és rendkívüli adókivetésekből, valamint segélyekből. A tetétleni köveket a templom alapjaiba építették be, falait égetett téglából emelték. Szabadon álló egyhajós, félköríves záródású, a DK-i homlokzat síkjából kissé előrelépő tornyú templom, a záródás felett kontyolt nyeregtetővel, a DNY-i hajófalhoz kapcsolódó alacsony bejárati építménnyel. Csehsüveg boltozatos belső tér. A templom méretei: hossza 30,72 m, szélessége 13,44 m, külső falmagassága 11,52 m.

Református templom

A hartai református templom egyszerű klasszicista stílusban épült 1835-38 között. Szabadon álló, egyhajós, egyenes záródású épület. ÉNy-i homlokzati tornyos, nyeregvetős templom. ÉNy-i homlokzata négy féloszlopos, timpanonos, álporthikusszal tagolt, a középtengelyben vízszintes záródású bejárat. Csehsüveg boltozatos belső tér, a bejáraton karzat.

Az 1862-es nagy tűzvész során megsérült. A helyreállítás után, 1878-ban vásárolta a templom az orgonáját, amelyet 1940-ben a dunaszentbenedeki gyülekezetnek adott el. Ugyanekkor került sor a templombelső felújítására.

A templomtorony bádogborítása 1891-ből, az új nagyharang 1896-ból való. 2009-ben a toronysisakot festették újra.

HELYI VÉDETT ÉPÜLETEK

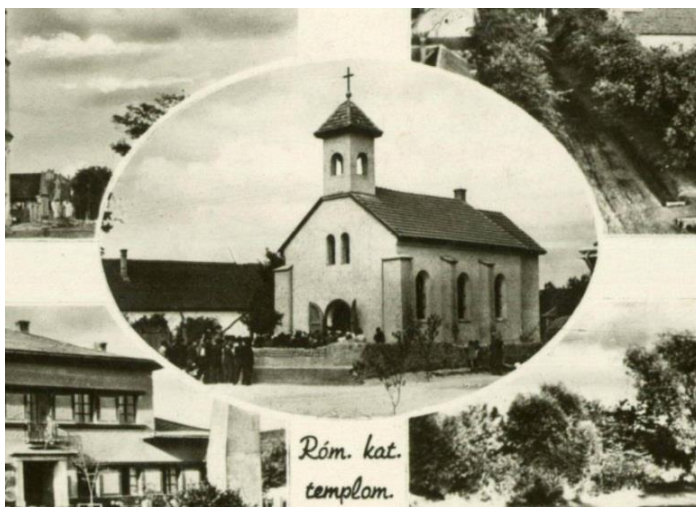
Hartai katolikus templom és kápolna

A XX. század elejére jelentősen nőtt Hartán a katolikus vallásúak száma, kérésükre Várady Lipót kalocsai érsek engedélyezte a szentmise tartását.

Kezdetben egy-egy hívő házában megszentelt szobáját használták, 1929-től az óvoda termét, végül egy képfestőműhely telkét a lélekszámban és anyagiakban is gyarapodó egyházközség 1937-ben vásárolta meg. A rajta lévő házat imaházzá alakították, s ez az épület szolgálta a hitéletet 1942-ig.

A templom márványtáblájának szövege: „A hartai új templomot, amelyet életében gróf Zichy Gyula kalocsai és bácsi érsek őexcellenciája dr. Möller Károly budapesti építész tervei szerint kívánt felépíteni, váratlan halála után ugyanazon buzgó főpap emlékére Majoros István állampusztai adminisztrátor serény közreműködésével dr. Mosonyi Dénes pécsi nagyprépost építette fel 1942.43.”

A korábban középső tornyos templom helyén 1943 Pünkösd másnapján szentelték fel az új oldaltornyos templomot. 1945 augusztusától kapott önállóságot a hartai plébánia.

A hartai templom előtt felállított feszület

A hartai Duna partján, a saját telkén épített egy igen kis méretű kápolnát 1934-ben a „hartai katolikusok kedves lelkiatyja”, dr. Krizs Árpád apátplébános. Ez volt a legkorábbi épített katolikus emlék a protestáns településen, itt az apát vasárnaponként misézett is hívei körében. Ma festői környezetben magántelken áll.

Nagykékesi Szent Gellért kápolna

Nagykékes kiemelkedő emléke a Prokop Péter freskkóival díszített magtárból lett Szent Gellért kápolna és a ma a hartai Szent István templomban lévő oltár archív fotón, még Nagykékesen.

Állampusztai kis- és nagykastély és kápolna

Az egykori Wágner birtokon a belső udvarban eredetileg négy ház állt: az intézői ház; a politikai tiszt lakások a posta mellett; a kiskastély, ahol a paplak volt és a tanítók is laktak; kastély, amely ma igazgatósági épületként működik.

1892-ben díszes kápolna épült a Szentháromság tiszteletére.

Egyéb egyházi épületek

A település belterületén, illetve a Duna-parton további egyházi épületek találhatók: (lelkészlakok, imaház és a nemrég átadott zarándokház. Mindegyik épület a közösségi összefogás példája is.

Egyéb volt egyházi épületek

Az iskolák fenntartója a régmúltban az egyház volt. Szerencsére ezek az egykori kántortanítói házak és iskolaépületek új funkcióban továbbélve máig állnak (Szabó iskola, Meixner iskola – ma zeneiskola)

*Palotay Gyula szülőházának
helyét emléktábla jelöli*

Egykori nagygazdaházak

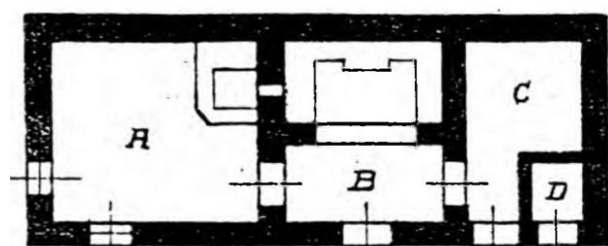
Harta egykori gazdasági erejét nagyon jól tükrözik az egykori ún. nagygazdaházak, melyek a történelem viharaiban az elmúlt időszakban sokszor sérültek. Leginkább azok maradhattak fenn, melyek új szerepet kaptak a közösségben, és általában helyi védettség alatt állnak pl. iroda (Égel-ház - Széchenyi u. 18.), posta (Sneider Milch-Arrasz Honesz Hausz), művelődési ház (Killich Palcr (Ártézi Killich) Hausz), egyesületi ház szerepben (Snautigl Kaadl Hausz), stb. Ezeken az épületeken a minőségi anyaghasználat és az egyedi díszítőelemek (faragott elemek, gipsztukkók) alkalmazása révén számos felfedezni érdemes részlet van.

Régi parasztházak

Fél Edit leírását idézzük a hagyományos hartai parasztházak leírásánál: A 3. ábra a legrégebbi hartai ház alaprajza, a 4. egy újabba. Az első tornácnélküli zsellérház, melytől külön állnak a gazdasági épületek, a második tornácos hosszú családi ház, melynél a lakóház, kamrák, istállók egy sorban, egy fedél alatt vannak. Mindkettő szabadkéményes alföldi kemencés ház, hol a konyha (az ábrán B-vel jelölve) a mestergerenda alatt levő bolthajtás által kéményaljra és pitvarra oszlik. A zsellérháznál a konyhából egyik felé a szoba, másik felé a kamra ajtaja nyílt. Ezt az egy szoba, egy konyhás lakást felváltotta a három szoba, két konyhás lakás. Ennél, a konyhából az utca felé nyílik, a hesseni módon elsőnek nevezett tisztaszoba (*fédrátup*). A konyha másik oldalán az öregek lakószobája (*midléup*); a második konyha (*hinkix*) után pedig hátulsó szoba, a fiatalok lakószobája (*hinr- siup*) következik. A hátulsó szoba mellett a tornácról a pince (az ábrán E-vel jelölve) lejárója (*trkp*), utána a padlás (az ábrán D-vel jelölve) följárója (*ste*) nyílik. Napjainkban helyi védett néhány, a Templom utca épületegyütteséhez sorolt ingatlanokon (Templom u. 53-75, és 48-62-n kívül, pl. a Kossuth L. u. 3, 6, 10, 18, 34. és 35. szám alatti lakóház, melyek folyamatos állapotkövetése a www.muemlekiem.hu oldalon is folyik.

A lakóházak külön típusát jelentik a parasztkorok homlokzatú, ún. piller-téglával kirakott leginkább egykori hajósok háza, melyek ma is meghatározók a település központi részén.

3. A legrégebbi hartai ház alaprajza.

4. Újabb hartai ház alaprajza

KAPUBÁLVÁNYOK

Egyedi hartai hagyományt jelent a faragott fejfák mellett a kapubálvány, mely régen a zárt deszkapuk tagoló oszlopa volt..

Fél Editet idézzük: A kerítésbe vágott kapu 3, ritkábban 4 oszlopba van illesztve. Ezen oszlopok közül kettő vagy három faragott. Mind a kapubálványfejek, mind a törzsük s e kettő díszítése — körzővel rajzolt csillag a fejen, bordózás vagy cserépből eredő, hullámos szárú, tulipánban végződő bevéselt virágdísz, tulajdonos nevének kezdőbetűi, felállítás évszáma, stb. a törzsön a Dunapatajon és Solton már csak töredékekben meglevő bálványok hű, új másai.

Törphosta, törsiola, tehát kapuoszlop a nevük; megkülönböztetik a fejet {*köpp*}, vállat (*sultard*) és magát az oszlopot (*phosta*). Maga a kapubálvány név nem ment át a hartai nyelvhasználatba, a tárgy részeinek megkülönböztetése azonban meggyökeresedett.

Megőrizte jelentős házőrző szerepét is a bálvány: felállításakor patkót rejtenek alá, az avatásra menő gyermekágyas asszonyoknak ezek között kell a közéjük tett baltán, stb.-n átmennie, tehát nem mehet a tornácra nyíló kisajtón (*kasa iérxa*), ezek között kell a tavasszal először kihajtott jószágoknak a köténnyel leterített baltán átmennie.

NAPSUGARAS KAPUBEJÁRÓK

Az egykori faragó hagyományok szép példái a kapubejárók, melyeket gyakran íves napsugár-boltozat zár le.

IPARI, GAZDASÁGI EMLÉKEK

A gazdasági boldogulás az itteniek számára mindig nagyon fontos volt. A település épített örökségében nagy jelentőséggel bír az egykori hajóállomás, a Volenik-féle malom, vagy a Löwi-féle dunai magtár.

